

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

15 martie 2005*

The Queen, la cererea formulată de Dany Bidar

împotriva

London Borough of Ealing și Secretary of State for Education and Skills

[cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division, (Administrative Court)]

„Cetățenia în cadrul Uniunii – Articolele 12 și 18 din Tratatul CE – Ajutor acordat studenților sub forma unui împrumut subvenționat – Dispoziție care limitează acordarea unui asemenea împrumut studenților stabiliți pe teritoriul național”

Cauza C-209/03

În cauza C-209/03,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, în temeiul articolului 234 CE, introdusă de High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court) (Regatul Unit), prin Decizia din 12 februarie 2003, primită de Curte la data de 15 mai 2003, în procedura

The Queen, la cererea:

Dany Bidar,

împotriva

London Borough of Ealing,

Secretary of State for Work and Pensions,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domnii P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas și K. Lenaerts (raportor), președinți de cameră, domnii J.-P. Puissochet, R. Schintgen, doamna N. Colneric, domnii M. Ilešič, J. Malenovský, J. Klučka și U. Lohmus, judecători,

avocat general: domnul L.A. Geelhoed

grefier: domnul H. von Holstein, grefier adjunct

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 28 septembrie 2004,

* Limba de procedură: engleza.

după examinarea observațiilor prezentate:

- pentru domnul Bidar, de domnii R. Scannell și M. Soorjoo, barristers și domnul J. Luqmani, solicitor
- pentru Guvernul Regatului Unit, de doamna R. Caudwell, în calitate de agent, asistată de doamna E. Sharpston, QC, și de domnul C. Lewis, barrister,
- pentru guvernul danez, de domnul J. Molde, în calitate de agent,
- pentru guvernul german, de domnul C.-D. Quassowski și doamna A. Tiemann, în calitate de agenți,
- pentru guvernul francez, de domnul G. de Bergues și doamna C. Bergeot-Nunes, în calitate de agenți,
- pentru Guvernul Țărilor de Jos, de doamnele C. M. Wissels și H. G. Sevenster, în calitate de agenți,
- pentru guvernul austriac, de domnul E. Riedl, în calitate de agent,
- pentru guvernul finlandez, de doamna T. Pynnä, în calitate de agent,
- în numele Comisiei Comunităților Europene, de doamnele N. Yerrell și M. Condou, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general prezentate în ședința din 11 noiembrie 2004,

pronunță prezenta

HOTĂRÂRE

1 Cererea pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare se referă la interpretarea articolelor 12 primul paragraf și 18 din Tratatul CE.

2 Această cerere a fost prezentată în cadrul unui litigiu între domnul Bidar și London Borough of Ealing și Secretary of State for Education and Skills (ministrul Educației și formării profesionale) cu privire la refuzul primit în urma cererii sale de împrumut subvenționat de student care viza acoperirea cheltuielilor de întreținere.

Cadrul juridic

Legislația comunitară

3 Articolul 12 din Tratatul CE primul paragraf prevede:

„În domeniul de aplicare a prezentului tratat și fără a aduce atingere dispozițiilor speciale pe care le prevede, se interzice orice discriminare exercitată pe motiv de cetățenie sau naționalitate”.

4 Articolul 18 din Tratatul CE alineatul (1) este formulat după cum urmează:

„Orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de prezentul tratat și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării sale.”

5 Articolul 149 din Tratatul CE prevede:

„1. Comunitatea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate, prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii acestora, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și de organizarea sistemului educațional, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică.

2. Acțiunea Comunității urmărește:

- să dezvolte dimensiunea europeană a educației și, în special, prin învățarea și răspândirea limbilor statelor membre;
- să favorizeze mobilitatea studenților și a profesorilor inclusiv prin încurajarea recunoașterii universitare a diplomelor și a perioadelor de studiu;
- să promoveze cooperarea dintre instituțiile de învățământ;
- să dezvolte schimbul de informații și de experiență privind problemele comune sistemelor educaționale din statele membre;
- să favorizeze dezvoltarea schimburilor de tineri și de formatori socio-educativi;
- să încurajeze dezvoltarea educației la distanță.

[...]

4. Pentru a contribui la realizarea obiectivelor menționate de prezentul articol, Consiliul adoptă:

- acțiuni de încurajare, cu excepția oricărei armonizări a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre, hotărând în conformitate cu procedura prevăzută la articolul 251 și după consultarea Comitetului Economic și Social și a Comitetului Regiunilor;
- recomandări, hotărând cu majoritate calificată la propunerea Comisiei”.

6 Directiva 90/364/CEE a Consiliului din 28 iunie 1990 privind dreptul de ședere (JO L 180, p. 26) prevede la articolul 1 alineatul (1) că statele membre acordă drept de ședere resortisanților statelor membre care nu beneficiază de acest drept în temeiul altor dispoziții de drept comunitar, precum și membrilor familiilor acestora, cu condiția ca aceștia să dispună, pentru ei înșiși și pentru membrii familiei, de o asigurare de sănătate care să acopere toate riscurile în statul membru gazdă și de resurse suficiente pentru a evita să devină, pe durata șederii lor, o povară pentru asistența socială a statului membru gazdă.

7 Conform articolului 3 din prezenta directivă, dreptul de ședere rămâne valabil atât timp cât beneficiarii acestui drept corespund condițiilor prevăzute la articolul 1 al acesteia.

8 În temeiul considerentului al șaptelea din Directiva 93/96/CEE a Consiliului din 29 octombrie 1993 privind dreptul de ședere al persoanelor aflate la studii (JO L 317, p. 59):

„[...] în stadiul actual al dreptului comunitar, astfel cum reiese din jurisprudența Curții de Justiție, un ajutor acordat studenților pentru a se întreține nu intră sub incidența domeniului de aplicare al Tratatului CEE în sensul articolului 7 al prezentului tratat [devenit articolul 6 din Tratatul CE, el însuși devenit, după modificare, articolul 12 din Tratatul CE]”.

9 Această directivă prevede la articolul 1:

„Pentru a stabili condițiile care facilitează exercitarea dreptului de ședere și în vederea garantării accesului la formare profesională, fără discriminare, pentru un resortisant al unui stat membru care a fost acceptat să urmeze un curs de formare profesională în alt stat membru, statele membre recunosc dreptul de ședere oricărui resortisant al unui stat membru aflat la studii care nu beneficiază de acest drept în temeiul altor dispoziții ale legislației comunitare, precum și pentru soțul/soția acestuia și pentru copiii aflați în întreținere, atunci când resortisantul aflat la studii asigură autoritățile naționale competente, printr-o declarație sau printr-un mijloc alternativ cel puțin echivalent, că dispune de suficiente resurse pentru a nu deveni o povară pentru sistemul de asistență socială din statul membru gazdă pe durata șederii sale, cu condiția ca acesta să fie înscris într-o instituție de învățământ recunoscută cu scopul principal de a urma un curs de formare profesională și să aibă o asigurare medicală împotriva tuturor riscurilor în statul membru gazdă”.

10 Articolul 3 din directiva respectivă prevede:

„Prezenta directivă nu instituie niciun drept la plata, de către statul membru gazdă, de burse de întreținere studenților care beneficiază de drept de ședere.”

11 Directivele 90/364 și 93/96 au fost abrogate cu efect de la 30 aprilie 2006 de Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 cu privire la dreptul cetățenilor Uniunii și al membrilor familiilor acestora de liberă circulație și ședere pe teritoriul Statelor membre (JO L 229, p. 35), care trebuie, în temeiul articolului 40, să fie transpusă de statele membre înainte de 30 aprilie 2006.

Legislația națională

12 În Anglia și în Țara Galilor, ajutorul financiar de care beneficiază studenții pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere este acordat în mod esențial prin intermediul împrumuturilor, conform Education (Student Support) Regulations 2001 [Regulamentul din 2001 privind sistemul de învățământ (suport financiar acordat studenților), denumit în continuare „Student Support Regulations”].

13 În temeiul Student Support Regulations, studenții beneficiari ai unui împrumut primesc 75 % din suma maximă al acestuia, iar restul de 25 % sunt acordați în funcție de situația financiară a studentului și de cea a părinților sau a partenerului. Împrumutul este calculat la o rată a dobânzii care depinde de rata inflației și, în consecință, inferior ratei normale a unui împrumut comercial.

Împrumutul trebuie achitat după ce studentul și-a încheiat studiile și cu condiția ca el să beneficieze de un venit superior de 10 000 GBP. Dacă este cazul, el poate plăti în fiecare an o sumă echivalentă cu 9 % din veniturile sale de peste 10 000 GBP, până la achitarea integrală a împrumutului.

14 Conform articolului 4 din Student Support Regulations, o persoană poate să beneficieze de un împrumut pentru studenți pentru urmarea unui curs specializat doar dacă situația sa figurează printre cele menționate în anexa 1 (Schedule 1) din Student Support Regulations.

15 În temeiul alineatului (1) al acestei anexe, o persoană poate să beneficieze de un împrumut pentru studenți dacă aceasta este stabilită în Regatul Unit în conformitate cu Immigration Act 1971 (Legea din anul 1971 privind imigrarea) și dacă aceasta îndeplinește condițiile de ședere stabilite de alineatul (8) al aceleiași anexă, cu alte cuvinte:

a) aceasta să aibă reședința în mod normal în Anglia sau în Țara Galilor din prima zi a primului an universitar al începerii cursului;

b) aceasta să aibă reședința în mod normal, pe perioada celor 3 ani care precedă această zi, în Regatul Unit sau în insulele britanice, și

c) în niciun moment din această perioadă de 3 ani, șederea în Regatul Unit sau în insulele britanice să nu vizeze, în mod complet sau prioritar, primirea unei educații permanente.

16 În ceea ce privește situația lucrătorilor migranți și a membrilor familiilor acestora, situație reglementată de Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în interiorul Comunității (JO L 257, p. 2), alineatele (4) – (6) al anexei 1, Student Support Regulations nu impune niciunei persoane fie stabilit în Regatul Unit și subordonează dreptul de obținere a unui împrumut pentru studenți doar acestor condiții de ședere, considerând că aceștia satisfac cerința legată de reședința obișnuită prevăzută la alineatul (8) litera b a acestei anexe încă din momentul în care aceste persoane au reședința în Spațiul Economic European.

17 Conform Immigration Act 1971, o persoană se consideră a fi stabilită în Regatul Unit dacă aceasta își are reședința acolo în mod normal, fără să fie supusă restricțiilor indiferent dacă este vorba despre perioada în care aceasta poate să rămână pe acest teritoriu.

18 Cu toate acestea, din dosar reiese că, potrivit legislației britanice, un resortisant al unui alt stat membru nu poate să dobândească, în calitate de student, statutul de persoană stabilită în Regatul Unit.

19 În ceea ce privește taxa de școlarizare, Student Support Regulations prevede un sprijin financiar acordat, în aceleași condiții, resortisanților din Regatul Unit și a celor din alte state membre.

Acțiunea principală și întrebările preliminare

20 În august 1998, domnul Bidar, resortisant francez, a intrat pe teritoriul Regatului Unit, însoțindu-și mama care trebuia să urmeze un tratament medical. Este cunoscut faptul că, în

Regatul Unit, reclamantul a avut reședința la bunica sa, fiind în grija acesteia din urmă, a urmat și apoi terminat studiile secundare, fără să facă vreodată apel la ajutorul social.

21 În septembrie 2001, acesta și-a început studiile economice la University College London.

22 Deși domnul Bidar a beneficiat de un ajutor cu titlu de cheltuieli pentru școlarizare, cererea de ajutor financiar destinat să acopere cheltuielile de întreținere, sub forma unui împrumut pentru studenți, i-a fost refuzată pe motiv că nu avea reședința în Regatul Unit.

23 În acțiunea îndreptată împotriva deciziei de refuz, reclamantul din acțiunea principală susține că Student Support Regulations, care presupune acordarea unui împrumut pentru studenți unui resortisant dintr-un stat membru cu condiția ca acest resortisant să fie stabilit în Regatul Unit, a introdus o discriminare, interzisă în temeiul articolului 12 din Tratatul CE. Acesta subliniază, cu titlu subsidiar, că dacă trebuie să se accepte că acordarea unei burse nu intră în sfera de aplicare a tratatului, acest lucru nu este valabil și pentru cererea de acordare a unui ajutor care poate lua forma unui împrumut subvenționat.

24 Din contră, Secretary of State for Education and Skills, autoritatea responsabilă pentru adoptarea Student Support Regulations, subliniază că acordarea unui ajutor pentru cheltuielile de întreținere, fie sub forma unei burse sau a unui împrumut, nu intră sub incidența sferei de aplicare a articolului 12 din Tratatul CE, precum și faptul că această cerere va fi recunoscută de către Curte în hotărârile din 21 iunie 1988, Lair (cauza 39/86, Rec., p. 3161) și Brown (cauza 197/86, Rec., p. 3205). Chiar dacă un asemenea ajutor ar intra sub incidența sferei de aplicare a tratatului, condițiile de acordare a acestui ajutor garantează existența unei legături directe între beneficiarul ajutorului și statul care finanțează.

25 Instanța de trimitere a evidențiat că împrumuturile studenților presupun cheltuieli pentru stat, bazat pe ratele dobânzii reduse și probleme eventuale de rambursare, cheltuieli estimate de Secretary of State for Education and Skills la o sumă echivalentă cu 50% din cea a împrumutului. Suma medie a unui împrumut acordat unui student pentru anul universitar 2000/2001 a fost de 3 155 GBP. Dacă 41 713 resortisanți ai Uniunii Europene care și-au făcut studiile în Anglia și în Țara Galilor, pe parcursul acestui an, fără să fie stabiliți acolo, ar fi beneficiat de un împrumut pentru studenți, cheltuielile aferente înregistrate de stat s-ar fi ridicat la 66 de milioane de GBP.

26 Conform instanței de trimitere, reclamantul din acțiunea principală nu intră sub incidența dispozițiilor Regulamentului nr.1612/68 și nu poate să se prevaleze de niciun drept pentru obținerea unui împrumut pentru studenți în temeiul Directivei 93/96.

27 Doar în aceste condiții High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court), a decis să suspende judecarea cauzei și să-i adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) În lumina Hotărârii Curții de Justiție a Comunităților Europene din 21 iunie 1988, Lair [citată anterior] și Brown [citată anterior], evoluția dreptului comunitar, inclusiv adoptarea articolului 18 din Tratatul CE și evoluția competenței Uniunii Europene în domeniul educației, un ajutor pentru cheltuielile de întreținere privind studenții care urmează cursuri universitare, acordate sub forma de a) împrumuturi subvenționate sau b) burse, se află în afara sferei de aplicare a Tratatului CE, în temeiul articolului 12 din Tratatul CE și a interdicției de discriminare exercitată pe motiv de naționalitate și cetățenie?

2) Dacă una dintre părțile primei întrebări preliminare primește răspuns negativ și dacă ajutorul pentru cheltuielile de întreținere pentru studenți poate lua forma unei burse sau a unor împrumuturi intră de acum înainte sub incidența sferei de aplicare a articolului 12 din Tratatul CE, ce criterii ar trebui să aplice instanța națională pentru a afla dacă condițiile de acordare a unui asemenea ajutor sunt bazate pe considerații justificabile din punct de vedere obiectiv independent de cetățenie sau naționalitate?

3) Dacă prima sau a doua parte a primei întrebări preliminare primește un răspuns negativ, poate articolul 12 din Tratatul CE să fie invocat pentru a solicita ajutorul pentru cheltuielile de întreținere începând cu o dată anterioară Hotărârii Curții de Justiție în speță și [dacă nu], trebuie să se facă o excepție pentru cei care au introdus o acțiune judiciară înainte de această dată?"

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

28 Prin prima întrebare, instanța de trimitere întreabă în esență dacă, în stadiul actual al dreptului comunitar, un ajutor acordat studenților care urmează cursuri de studii superioare, destinat să acopere cheltuielile de întreținere și acordat sub forma unui împrumut subvenționat sau a unei burse, nu intră sub incidența sferei de aplicare a tratatului și mai ales a articolului 12 primul paragraf din Tratatul CE.

29 Din decizia de trimitere reiese că reclamantul din acțiunea principală nu intră sub incidența Regulamentului nr. 1612/68.

30 În acest context, instanța de trimitere urmărește să afle dacă ajutoarele acordate studenților pentru a acoperi cheltuielile de întreținere intră sub incidența domeniului de aplicare al tratatului în sensul articolului 12 primul paragraf din Tratatul CE, conform căruia și fără a aduce atingere dispozițiilor speciale pe care le prevede, este interzisă, în domeniul respectiv, orice discriminare exercitată pe motiv de naționalitate sau cetățenie.

31 În scopul aprecierii domeniului de aplicare al tratatului în sensul articolului 12 din Tratatul CE, este necesar să se citească acest articol în coroborare cu dispozițiile tratatului privind cetățenia în Uniunea Europeană. De fapt, statutul de cetățean al Uniunii este destinat să fie statutul fundamental al resortisanților statelor membre, care permite celor aflați printre aceștia din urmă, aflați în aceeași situație, să obțină, indiferent de cetățenia lor și fără a aduce atingere excepțiilor prevăzute în mod expres în această privință, același tratament juridic (a se vedea, în special, Hotărârea Grzelczyk, C-184/99, Rec., p. I-6193, punctele 30 și 31 și Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello, C-148/02, Rec., p. I-11613, punctele 22 și 23).

y32 Potrivit jurisprudenței constante, un cetățean al Uniunii care și-a stabilit în mod legal reședința pe teritoriul unui stat membru gazdă poate să se prevaleze de articolul 12 din Tratatul CE în toate situațiile care intră sub incidența domeniului de aplicare *ratione materiae* al dreptului comunitar (Hotărârile din 12 mai 1998, Martínez Sala, cauza C-85/96, Rec., p. I-2691, punctul 63 și Grzelczyk, citată anterior, punctul 32).

33 Aceste situații includ în special pe acelea care se referă la exercitarea libertăților fundamentale garantate prin tratat și acelea care se referă la exercitarea libertății de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre astfel cum este aceasta conferită prin articolul 18 din Tratatul CE (a se

vedea Hotărârea din 24 noiembrie 1998, Bickel și Franz, C-274/96, Rec., p. I-7637, punctele 15 și 16, precum și hotărârile citate anterior Grzelczyk, punctul 33 și Garcia Avello, punctul 24).

34 În plus, nimic din textul tratatului nu permite să se considere că studenții care sunt cetățeni ai Uniunii, atunci când se deplasează într-un alt stat membru pentru a urma studii, sunt privați de drepturile conferite prin tratat cetățenilor Uniunii (Hotărârea Grzelczyk, citată anterior, punctul 35).

35 Astfel cum reiese din Hotărârea din 11 iulie 2002, D’Hoop (cauza C-224/98, Rec., p. I-6191, punctele 29 – 34), un resortisant al unui stat membru care pleacă într-un alt stat membru în care urmează studii secundare, face uz de libertatea de circulație garantată de articolul 18 din Tratatul CE.

36 În plus, este importantă precizarea că un resortisant al unui stat membru care, precum reclamantul din acțiunea principală, și-a stabilit reședința într-un alt stat membru unde urmează sau încheie studiile secundare fără să i se opună faptul că nu dispune de resurse suficiente sau o asigurare de sănătate, are dreptul de ședere în temeiul articolului 18 din Tratatul CE și al Directivei 90/364.

37 În ceea ce privește prestațiile sociale, Curtea a decis, în Hotărârea din 7 septembrie 2004, Trojani (cauza C-456/02, Rec., p. I-7573, punctul 43), că un cetățean al Uniunii inactiv pe plan economic poate să invoce articolul 12 primul paragraf din Tratatul CE, prin urmare că acesta a și-a stabilit în mod legal reședința în statul membru gazdă pe o anumită perioadă sau că dispune de un permis de ședere.

38 Este adevărat că Curtea a hotărât, în Hotărârile Lair și Brown, citate anterior (respectiv considerentele 15 și 18) că, „în stadiul actual de dezvoltare al dreptului comunitar, un ajutor acordat studenților pentru întreținere și pentru formare nu intră, în principiu, în domeniul de aplicare al tratatului CEE în sensul articolului 7 din acesta (devenit articolul 6 din Tratatul CE, el însuși devenit, după modificare, articolul 12 din Tratatul CE)”. În aceste hotărâri, Curtea a considerat că un astfel de ajutor intră sub incidența, pe de-o parte, a strategiilor în materie de educație, care nu au fost aplicate, așa cum au fost concepute, a competenței instituțiilor comunitare și, pe de altă parte, a politicii sociale, care face parte din sfera competențelor statelor membre în măsura în care aceasta nu a făcut obiectul dispozițiilor speciale ale Tratatului CEE.

39 Cu toate acestea, după pronunțarea hotărârilor Lair și Brown, citată anterior, Tratatul privind Uniunea Europeană a introdus cetățenia Uniunii în Tratatul CE și a adăugat în a treia parte a acestuia, sub Titlul VIII, un Capitol 3 consacrat în special educației și formării profesionale (Hotărârea Grzelczyk, citată anterior, punctul 35).

40 Astfel, articolul 149 alineatul 1 din Tratatul CE atribuie Comunității sarcina de a contribui la dezvoltarea unei educații de calitate, prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii acestora, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul sistemului de învățământ și de organizarea sistemului educațional, precum și diversitatea lor culturală și lingvistică.

41 În temeiul alineatelor (2) și (4) ale aceluiași articol, Consiliul poate întreprinde acțiuni de încurajare, cu excepția oricărei armonizări a dispozițiilor legislative și reglementare ale statului

membru, precum și recomandările vizând în special favorizarea mobilității studenților și corpului didactic (a se vedea Hotărârea D'Hoop, citată anterior, punctul 32).

42 Având în vedere aceste elemente, intervenite după pronunțarea hotărârilor Lair și Brown, citate anterior, este necesar să se considere că situația unui cetățean al Uniunii care și-a stabilit în mod legal reședința într-un alt stat membru intră în sfera de aplicare a tratatului în sensul articolului 12 primul paragraf din Tratatul CE în vederea obținerii unui ajutor acordat studenților, fie sub forma unui împrumut subvenționat, fie sub forma unor burse și care are ca scop acoperirea cheltuielilor de întreținere.

43 Această dezvoltare a dreptului comunitar este confirmată de articolul 24 din Directiva 2004/38 care enunță, la alineatul (1), că orice cetățean al Uniunii care și-a stabilit în mod legal reședința pe teritoriul unui alt stat membru în temeiul acestei directive beneficiază de egalitate de tratament „în sfera de aplicare a tratatului”. În măsura în care, la alineatul (2) al aceluiași articol, legislativul comunitar a precizat conținutul alineatului (1), prevăzând că un stat membru poate, în ceea ce privește alte persoane decât lucrătorii salariați, lucrătorii care desfășoară o activitate independentă, persoanele care păstrează acest statut și membrii familiilor acestora, limita acordarea ajutoarelor pentru întreținere, sub formă de burse sau de împrumuturi, pentru studenții care nu au obținut încă dreptul de ședere permanentă, acesta consideră că acordarea unor astfel de ajutoare este un aspect care, conform articolului 24 alineatul (1), în prezent, intră sub incidența sferei de aplicare a tratatului.

44 Această interpretare nu este infirmată de argumentul oferit de guvernele care au făcut observații, precum și de către Comisie, cu privire la limitările și condițiile vizate la articolul 18 CE. yy Aceste guverne și Comisia subliniază faptul că, dacă statutul de cetățean al Uniunii le permite resortisanților statelor membre să invoce articolul 12 paragraf 1 din Tratatul CE atunci când aceștia își exercită dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul acestor state, situația lor nu intră în sfera de aplicare a tratatului în sensul articolului 12 din Tratatul CE, decât în conformitate cu articolul 18 alineat 1 din Tratatul CE, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratat și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării sale, dintre care, în special, cele fixate de Directiva 93/96. Prin urmare articolul 3 al acestei dispoziții exclude dreptul de plată a bursei de întreținere studenților care beneficiază de dreptul de ședere, acestea din urmă continuând să rămână în afara sferei de aplicare a tratatului.

45 În această privință, este necesar să se constate că, în mod sigur, studenții care pleacă într-un alt stat membru pentru începerea sau urmarea studiilor superioare și care beneficiază, în acest scop, în temeiul Directivei 93/96, de dreptul de ședere nu pot să aibă dreptul la plata unui ajutor pentru întreținere în baza acestei directive.

46 Totuși, articolul 3 al Directivei 93/96 nu se opune ca un resortisant dintr-un stat membru care, în temeiul articolului 18 din Tratatul CE și al Directivei 90/364, și-a stabilit în mod legal reședința pe teritoriul unui alt stat membru în care el începe sau urmează studiile superioare invocă, pe perioada șederii, principiul fundamental de egalitate de tratament consacrat articolului 12 primul paragraf din Tratatul CE.

47 Într-un context, precum cel din acțiunea principală, în care dreptul de ședere al reclamantului de ajutor nu este contestat este, pe de altă parte, lipsită de relevanță afirmația făcută de unele guverne care au făcut observații conform căreia dreptul comunitar permite unui stat membru să constate că un resortisant dintr-un alt stat membru care a recurs la asistență socială nu mai

îndeplinește condițiile la care se supune dreptul de ședere al acestuia și, dacă este cazul, să adopte, respectând limitele impuse de dreptul comunitar, o măsură de expulzare împotriva acestui resortisant (a se vedea hotărârile, citate anterior, Grzelczyk, punctul 42 și Trojani, punctul 45).

48 Având în vedere ansamblul de considerente care au fost menționate deja, este necesar să se răspundă la prima întrebare că un ajutor acordat, fie sub formă de împrumuturi subvenționate, fie sub formă de burse, studenților care și-au stabilit în mod legal reședința într-un stat membru gazdă și vizând să acopere cheltuielile de întreținere, intră în sfera de aplicare a tratatului în scopul interzicerii discriminării enunțate la articolul 12 primul paragraf din Tratatul CE.

Cu privire la a doua întrebare

49 Prin cea de-a doua întrebare, instanța de trimitere caută să stabilească criteriile pe care jurisdicția națională trebuie să le aplice pentru a determina dacă condițiile de acordare a unui ajutor care are ca scop acoperirea cheltuielilor de întreținere ale studenților sunt bazate pe considerații obiective care nu depind de naționalitate sau cetățenie.

50 În acest scop, este necesar să se examineze în prealabil dacă reglementarea din acțiunea principală face, între studenții care solicită un astfel de ajutor, o diferențiere bazată pe naționalitate sau cetățenie.

51 Trebuie să se amintească faptul că în această privință, principiul tratamentului egal interzice nu doar discriminările evidente, bazate pe naționalitate sau cetățenie, ci și toate formele disimulate de discriminare, care, prin aplicarea altor criterii de diferențiere, conduc în fapt la același rezultat (a se vedea, în special, hotărârile din 12 februarie 1974, Sotgiu, C-152/73, Rec., p. 153, punctul 11, Hotărârea din 27 noiembrie 1997, Meints, C-57/96, Rec., p. I-6689, punctul 44 și Hotărârea din 26 iunie 2001, Comisia/Luxemburg, C-212/99, Rec., p. I-4923, punctul 24).

52 În ceea ce privește persoanele care nu intră sub incidența Regulamentului nr. 1612/68, alineatul (1) din anexa Student Support Regulations impune, pentru acordarea unui ajutor studenților pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere, ca persoana vizată să fie stabilită în Regatul Unit în sensul dreptului național și ca aceasta să îndeplinească anumite condiții privind reședința, adică cea de ședere în Anglia sau în Țara Galilor din prima zi a primului an universitar și cea de a fi avut reședința în Regatul Unit sau în insulele britanice pe o perioadă de 3 ani înainte de această zi.

53 Astfel de condiții riscă să dezavantajeze în special resortisanții altor state membre. De fapt, atât condiția care impune solicitantului acestui ajutor să fie stabilit în Regatul Unit, cât și cea care îi impune să fi avut reședința pe teritoriul britanic înainte de începerea studiilor sunt susceptibile să fie mult mai ușor de îndeplinit de către resortisanții naționali.

54 O asemenea diferență de tratament nu poate să fie justificată decât dacă aceasta se bazează pe considerații obiective independente privind naționalitatea persoanelor vizate și proporționale cu obiectivul legitim urmărit de legislația națională (a se vedea Hotărârile citate anterior Bickel și Franz, punctul 27; D'Hoop, punctul 36 și Garcia Avello, punctul 31).

55 Conform Guvernului Regatului Unit, este considerat legitim pentru un stat membru să se asigure că participarea părinților sau a studenților, prin intermediul fixării impozitelor, este sau va fi suficientă pentru a justifica acordarea împrumuturilor subvenționate. Este legitim să se impună

o legătură reală între studentul care solicită ajutorul pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere și piața muncii a statului membru gazdă.

56 În această privință, este necesar să se sublinieze că, deși statelor membre li se cere să dea dovadă, în organizarea și aplicarea sistemului propriu de asistență socială, de o solidaritate financiară cu resortisanții altor state membre (a se vedea Hotărârea Grzelczyk, punctul 44), este permis tuturor statelor membre să supravegheze ca acordarea ajutoarelor pentru acoperirea cheltuielilor pentru întreținere pentru studenții altor state să nu devină o sarcină nerezonabilă care ar putea să aibă consecințe asupra nivelului global al ajutorului care poate fi acordat de acest stat.

57 În ceea ce privește ajutorul pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere pentru studenți, este de asemenea legitim pentru un stat membru să nu acorde un astfel de ajutor decât studenților care au demonstrat un anumit grad de integrare în societatea aceluia stat.

58 În acest context, un stat membru nu poate, totuși, să ceară studenților vizați ca ei să stabilească o legătură cu piața muncii. De fapt, cunoștințele dobândite de un student pe parcursul efectuării studiilor superioare nu îl desemnează pe acesta la un anumit sector geografic al pieței muncii, situația unui student care solicită un ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere nu este comparabilă cu cea a unui solicitant de indemnizație de șomaj acordată tinerilor care sunt în căutarea primei slujbe sau a unei alocații pentru căutarea unui loc de muncă (a se vedea în acest sens, respectiv, Hotărârea D'Hoop, citată anterior, punctul 38 și Hotărârea din 23 martie 2004, Collins, C-138/02, Rec., p. I-2703, punctul 67).

59 Pe de altă parte, existența unui anumit grad de adaptare poate să fie considerată ca fiind stabilită prin constatarea conform căreia studentul din acțiunea principală, a avut reședința, pentru o anumită perioadă, în statul membru gazdă.

60 În ceea ce privește reglementarea națională, precum cea Student Support Regulations, este necesar să se constate că garanția unei integrări suficiente în societatea statului membru gazdă rezultă din condițiile care impun domiciliul anterior pe teritoriul acestui stat, în cazul celor trei ani de domiciliu ceruți de reglementările din Regatul Unit din acțiunea principală.

61 Condiția adăugată conform căreia studenții nu au dreptul la un ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere decât dacă aceștia sunt stabiliți, de asemenea, în statul membru gazdă poate, în mod sigur, să răspundă, precum cea amintită la punctul anterior, care impune domiciliul de trei ani, scopului legitim care vizează să garanteze că solicitantul de ajutor a făcut dovada unui anumit grad de integrare în societatea acestui stat. Totuși este cunoscut faptul că reglementarea din acțiunea principală exclude orice posibilitate a unui resortisant dintr-un alt stat membru să obțină, în calitate de student, statutul de persoană cu domiciliu. Această reglementare pune deci, un anumit resortisant, oricare ar fi gradul de integrare reală în societatea statului membru gazdă, în imposibilitatea de a îndeplini condiția menționată și, în consecință, să beneficieze de dreptul la ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere. Un astfel de tratament nu va putea fi considerat justificat de obiectivul legitim pe care aceeași reglementare viza să îl garanteze.

62 Astfel, un asemenea tratament se opune ca un student, resortisant dintr-un stat membru, care a și-a stabilit în mod legal reședința și a efectuat o parte importantă din studiile secundare în statul membru gazdă și, prin urmare, care a stabilit un contact real cu societatea acestui stat, să poată să-și urmeze studiile în aceleași condiții cu un student resortisant din acest stat membru care se află în aceeași situație.

63 Din aceste motive, este necesar să se răspundă la cea de-a doua întrebare că articolul 12 primul paragraf din Tratatul CE trebuie să fie interpretat în sensul că el se opune unei reglementări naționale care nu acordă studenților dreptul la un ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere decât dacă aceștia s-au stabilit în statul membru gazdă, excluzând situația ca un resortisant dintr-un stat membru să obțină, în calitate de student, statutul de persoană cu domiciliu chiar dacă acest resortisant și-a stabilit în mod legal reședința și și-a efectuat o parte importantă din studiile secundare în statul membru gazdă și, prin urmare, a stabilit un contact real cu societatea acestui stat.

Cu privire la a treia întrebare

64 Prin cea de-a treia întrebare, instanța de trimitere întreabă Curtea dacă, în cazul în care aceasta trebuia să considere că un ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere pentru studenți intră sub incidența sferei de aplicare a tratatului, în sensul articolului 12 primul paragraf din Tratatul CE, efectele unei asemenea hotărâri trebuie limitate în timp.

65 Guvernele Regatului Unit, german și austriac cer Curții, în aceeași ipoteză, să limiteze efectele hotărârii sale în timp, cu excepția acțiunilor judiciare intentate înainte de data pronunțării acestei hotărâri. În sprijinul cererii lor, aceștia invocă, în special, implicările financiare evidențiate de instanța de trimitere.

66 Este necesar să se amintească faptul că interpretarea pe care Curtea o dă unei dispoziții de drept comunitar se limitează la elucidarea și la precizarea semnificației și domeniului de aplicare al acesteia, astfel cum ar fi trebuit să fie înțeleasă și aplicată din momentul intrării sale în vigoare. Rezultă că dispoziția astfel interpretată poate fi și trebuie să fie aplicată de către instanța raporturilor juridice care se constituie și care s-au constituit înainte de hotărârea care se pronunță asupra cererii de interpretare, în cazul în care, în afară de aceasta, condițiile care permit prezentarea în fața instanțelor competente a unui litigiu referitor la aplicarea normei menționate sunt respectate (Hotărârea din 27 martie 1980, Denkvit italiana, C-61/79, Rec., p. 1205, considerentul 16 și Hotărârea din 2 februarie 1988, Blaizot, C-24/86, Rec. p. 379, punctul 27).

67 Curtea nu poate decât cu titlu excepțional, prin aplicarea principiului general al securității juridice inerent ordinii juridice comunitare, să fie determinată să limiteze posibilitatea oricărei părți interesate de a invoca o dispoziție pe care a interpretat-o pentru a pune în discuție relațiile juridice stabilite de bună credință (a se vedea, Hotărârea Blaizot, citate anterior, punctul 28, Hotărârea din 16 iulie 1992, Legros ș.a., C-163/90, Rec., p. I-4625, punctul 30 și Hotărârea 4 mai 1999, 2000, Sürül, C-262/96, Rec. p. I-2685, punctul 108).

68 În plus, în conformitate cu jurisprudența constantă consecințele financiare care ar putea decurge pentru un stat membru dintr-o hotărâre preliminară nu justifică, prin ele însele, limitarea efectelor în timp ale acestei hotărâri (a se vedea, în special, Hotărârea Grzelczyk, citată anterior, punctul 52).

69 În fapt, Curtea nu a recurs la această soluție decât în împrejurări bine stabilite, atunci când, pe de o parte, exista un risc de repercusiuni economice semnificative din cauza, în special, a numărului ridicat de raporturi juridice constituite de bună credință pe baza legislației considerate ca fiind în vigoare în mod valid și când, pe de altă parte, se constata că persoanele de drept privat și autoritățile naționale fuseseră conduse înspre adoptarea unui comportament neconform cu legislația comunitară din cauza unei incertitudini obiective și semnificative în ceea ce privește

domeniul de aplicare al dispozițiilor comunitare, incertitudine la care contribuieră eventual chiar comportamentele adoptate de alte state membre sau de Comisie (a se vedea Hotărârea Grzelczyk, citată anterior, punctul 53).

70 În prezenta cauză, este suficient să se constate că elementele furnizate de Guvernul Regatului Unit, precum și de guvernele german și austriac nu sunt susceptibile să își susțină argumentele conform cărora prezenta hotărâre ar risca, în cazul în care efectele nu ar fi limitate în timp, să determine producerea unor consecințe financiare semnificative pentru statele membre. De fapt, cifrele la care au făcut referire aceste guverne au legătură, de asemenea, cu cazurile care nu sunt similare cu cazul persoanei care a dat naștere acțiunii principale.

71 În consecință, este necesar să se răspundă la a treia întrebare dacă nu s-a produs limitarea în timp a efectelor prezentei hotărâri.

Cu privire la cheltuielile de judecată

72 Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței de trimitere, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a depune observații în fața Curții, altele decât cele ale părților respective, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră), declară:

1) Un ajutor acordat studenților care și-au stabilit în mod legal reședința în statul membru gazdă, fie sub forma unor împrumuturi subvenționate fie sub formă de burse și care vizează acoperirea cheltuielilor de întreținere, intră în domeniul de aplicare al Tratatului CE în scopul interzicerii discriminării enunțate la articolul 12 primul paragraf din Tratatul CE.

2) Articolul 12 primul paragraf din Tratatul CE trebuie să fie interpretat în sensul că el se opune unei reglementări naționale care nu acordă studenților dreptul la un ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de întreținere decât dacă aceștia s-au stabilit în statul membru gazdă, excluzând situația ca un resortisant dintr-un stat membru să obțină, în calitate de student, statutul de persoană cu domiciliu chiar dacă acest resortisant și-a stabilit în mod legal reședința și și-a efectuat o parte importantă din studiile secundare în statul membru gazdă și, prin urmare, a stabilit un contact direct cu societatea acestui stat.

3) În consecință, nu este necesar să se limiteze în timp efectele prezentei hotărâri.

Semnături